

«Vore museums-
mænd er et me-
get trættekjært
eller kanske ret-
tere – kampglad
folkefærd. Paa
deres årsmøter
utkjæmpes der
gerne en række
tvekampe saavel
som større batal-
jer, der mere end
én gang har
tjent til at for-
lyste offentlig-
heten. Denne
gang har de
imidlertid fore-
trukket at vaske
sit skidne tøj for
lukkede døre.»

Slik innleder
hovedstadsavisa
Tidens Tegn sin
omtale av det
aller første års-
møte i « Norske
museers lands-
forbund» i 1918.
Hva kom dette
av, – hvordan
kunne det være
en offentlig opp-
fatning at muse-
umsfolkene sloss
slik seg imellom
på «deres årsmø-
ter» ettersom
museumsfor-
bundet ikke en
gang var stiftet?
Omkring midten
av 1970-tallet
ville vel noen
ha sagt noe slikt
om NKKM,
men allerede i
1918 ....?

«Museums- mænd» og «deres skidne tøj»

Museumsforbundet ble til for å forsone «central- og lokal- museer»

Av John Aage Gjestrum

Når vi nå 75 år etterpå skal forsøke å forstå hva det var som skjedde, kan det være riktig å se dannelsen av museumsforbundet som et kompromiss mellom til da sterkt motstridende og tydelig formulerte oppfatninger av hva et museum i Norge skulle være. Samtidig var en museumsprofesjon under etablering og ville sikre sitt grep på museene.

I Norden har vi to linjer i museenes historie. Ei linje går tilbake til de kongelige samlinger av kunst og fornminner, etterhvert innordnet i museer på 1800-tallet, fulgt av etableringen av arkeologi og kunsthistorie som særskilte fagdisipliner. Museet som institusjonstype slik vi kjenner det, ble da til. Målsettingen mot midten av 1800-tallet var et bredt anlagt nasjonalmuseum i hvert land. I Danmark kunne *Christian Jürgensen Thomsen* (1788–1865) slå opp dørene til sitt nasjonalmuseum i 1855. Og dette har overlevd alle senere begivenheter i Danmark. I Sverige åpnet det tilsvarende Nationalmuseum i 1866. Det fikk imidlertid senere en mektig konkurrent i Nordiska Museet, og falt etterhvert gjennom 1900-tallet fra hverandre i flere institusjoner. I Norge ble det også på 1860-tallet planlagt et stort anlagt nasjonalmuseum, som imidlertid ikke ble realisert verken da eller senere. Museenes oppgave var å underbygge bevissheten om nasjonens ære og storhet.

Mot slutten av 1800-tallet fikk vi så en ny museumsretning der en betonte det nasjonale også i folkelig kultur og formidling, og der friluftsmuseet ble utviklet som et av de fremste kjenne-tegn. *Arthur Hazelius* (1833–1901) var her en fanebærer, – i Danmark *Bernhard Olsen* (1836–1922) og i Norge *Anders Sandvig* (1862–1950).

Motsetninger som i samtida var svært kraftige, mellom det vi kan kalle et mer folkelig rettet museumsarbeid i kontrast til det akademiske, er i ettertid tonet ned. Ja de er i mange tilfelle

helt gått inn i glemmeboken. Dette har selvsagt skjedd fordi folkene i det akademisk-vitenskapelige miljø etterhvert tok over og «profesjonaliserte» de folkelig rettede museene, og da glemte de enkelt nok det «som ikke passet». I denne artikkelen om etableringen av det norske museumsforbundet NKKM, Norske Kunst- og Kulturhistoriske Museer (NML – Norske Museers Landsforbund til 1963) vil vi se at konflikten mellom de to svært forskjellige museums-synene i vesentlig grad danner bakgrunn for hvordan museumsforbundet ble til.

«mere Skade enn Gavn»

Mens han levde stod *Arthur Hazelius* så sterkt i det offentlige bildet i Sverige, at ingen der i det tradisjonelle museumsvesen virkelig turde å angripe han. Det skjedde imidlertid i taushet umiddelbart etter hans død ved at hans idéer ikke ble virkeliggjort. Historien om dette er synliggjort i *Ernst-Folke Lindbergs* arbeid om Nordiska museets «installasjonsfråga». Arkeologene med sine typologiske serier overtok, godt fulgt av kunsthistorikerne, og *Hazelius'* folkelige formidling med dioramaer gikk i glemmeboken (*Lindberg* 1957, *Ågotnes* 1993).

I Danmark var respekten for *Hazelius* imidlertid ikke så stor som i Sverige. Og da *Bernhard Olsen* begynte på sitt friluftsmuseum i 1897, gikk den ledende danske arkeolog og museumsmann *Sophus Müller* til et skarpt angrep der han slår fast «den systematiske Opstilling af originale Gjenstande som den eneste Museumsordning af videnskabelig Værd», mens han betraktet «maleriske og illuderende Interiører og Friluftsmuseer som en art Kunstanstalter, der gjorde mere Skade end Gavn m.H.t. arkæologisk-historisk Forstaaelse».

De måtte finne et annet navn på virksomheten enn museum, de kunne ikke bruke museets, hevdet *Müller* (*Rasmussen* 1979: 179).

Arkeologiens vitenskapsmenn var altså ved århundreskiftet i stor grad uforstående til folkelige museer da de kom, altså museer som ikke bare først og fremst kommuniserte vitenskapsens kunnskaper. Arkeologene hadde også et sterkt utbygd felles nordisk nettverk, og framstod som museenes fremste «profesjonelle» vitenskapsmenn.

I 1901 søkte *De Sandvigske Samlinger* på *Lillehammer* om statstilskudd for første gang. Arkeologiprofessoren *Gabriel Gustafson* (1853–1915) ved Universitetets Oldsaksamling i Oslo gikk i en avisartikkel sterkt imot dette: «Hva der først og fremst gjelder er Norges kulturhistorie, ikke Setesdalens eller Gudbrandsdalens». Han argumenterte sterkt for at alle må støtte opp under det nye Norsk Folkemuseum, så det «snart og i stort kan vise oss det norske folk i bilder fra bygd og by.» Og skulle det ikke lykkes å få alt samlet i ett museum, «saa lad det blive Østlandet og Vestlandet og Nordlandet hvert paa sit Sted. Tre eller fire Landsmuseer

A/s HØYDAHL OHME'S AVDELING FOR AVISUTKLIP

TELEFONER:
15189, 10335

A/s PRESSE-
BUREAUET

ARBEIDERGT. I
KRISTIANIA

Bladets Navn: **Tidens Tegn**

14/9-18

Norske museers landsforbunds møte. Et kursus for museumsmænd.

Vore museumsmænd er et meget trættekjært eller kanskje rettere — kampglad folkefærd. Paa deres aarsmøter utkjemper der gjerne en række tvekampe saavel som større bataljer, der mere end én gang har tjent til at forlyste offentligheten.

Denne gang har de imidlertid foretrukket at vaske sit skidne toi for lukkede døre. Og alt hvad vi kan meddele fra deres utvilsomt livlige aarsmøte igaar er desværre bare følgende officielle kommuniké: „Norske museers landsforbund" avholdt idag sit første aarlige landsmøte i „Norske studenters kristelige forbund"s forsamlingsaal under ledelse av styrets formand, professor A. W. Brøgger. Der var fremmøtt omkring 25 repræsen-

Tandlæge Sandvik.

tanter for kulturhistoriske museer. Paa møtet blev behandlet et av styret utarbeidet forslag til

regulativ for avføning av museumsmænd, videre spørmaalet om den kunsthistoriske undervisning ved universitetet og om avholdelse av et kursus for museumsmænd. Dette blev besluttet avholdt næste aar i Kristiania i forbindelse med aarsmøtet. Man behandlet ogsaa spørmaalet om trykning av museernes aarsberetninger med videre. Endelig vedtok man at søke statsbidrag til forbundets virksomhet.

Ved valgene blev det foreløbige styre med suppleanter gjenvalgt. Det bestaar nu av professor A. W. Brøgger, formand, direktør H. Dedekam, godseier S. F. Heiberg, konservator E. Lexow og tandlæge A. Sandvig samt som selvskrevet medlem av styret riksantikvar H. Fett.

Godseier Heiberg.

Professor Brøgger.

Konservator Lexow.

kan endu lade sig høre, men hundrede – umulig.» (Gustafson 1901).

Professor Gustafson kom til å ta feil, – ja grundig feil i dette. Allerede før slutten av 1930-tallet var det i Norge kommet til over 100 museer av folkemuseumstypen. Og idag er det altså ikke bare blitt hundre, men kanskje 1.000 store og små samlinger og museer i Norge (Gjestrum 1993: 32).

De Sandvigske Samlinger fikk sitt statstilskudd i 1904, samtidig med museets åpning på Maihaugen. Det var riktignok bare beskjedne 2.000 kroner årlig, men prinsippet ble etablert, – og på tvers av mange sentrale fagfolks oppfatning.

Stadig flere lokalmuseer

Snart førte motsetningsforholdene mellom landets museumstyper til åpen strid, og det var forholdet til statstilskuddene som ble den utløsende faktor. Omkring 1911–12 ble det gitt statstilskudd til museene i de større byene Oslo, Bergen, Trondheim, Tromsø og Stavanger, – der de hadde museumsvirksomhet knyttet til anerkjent vitenskapelig virksomhet. Videre ble det gitt tilskudd, men bare omlag 1/10 av nivået til museene i de store byene, til eldre altomfattende museer i Arendal, Skien, Tønsberg og Kristiansund.

Ei gruppe folkemuseer fikk også statstilskudd: Norsk Folkemuseum, De Sandvigske Samlinger, Kristiansand folkemuseum, Hallingdal Folkemuseum, Oplandenes folkemuseum (Hamar), Sogns folkemuseum (Heibergske) og Dalenes folkemuseum. Norsk Folkemuseum fikk kr. 19.000, De Sandvigske Samlinger kr. 4.000, mens de andre fikk kr. 600, med unntak av Dalenes folkemuseum som bare fikk kr. 200. Dette museet var imidlertid nystartet (1910).

Det lå imidlertid utviklingstrekk i tida som pekte klart mot en sterk bevegelse i retning av utbygging av flere lokalmuseer. Glomdalsmuseet var åpnet 1911, – og i tiåret 1910–20 kunne en i ettertid notere en vekst på 22 museer, de fleste lokalmuseer med regional karakter som Hadeland Folkemuseum (1913), Valdres Folkemuseum (1901), Sunnfjord Folkemuseum (1910), Hardanger Folkemuseum (1911), Nordfjord Folkemuseum (1908), Larvik Museum (1916), Voss Folkemuseum (1917), Sunnhordaland Folkemuseum (1913), Folkemuseet for Trondheim og Trøndelag (1913), Rana Museum (1910), Vefsn Museum (1909).

Av bygdemuseer (og bygdetun/bymuseer) finner vi ellers før 1920: Gamle Hvam, Trysil, Bagn, Hol, Fyresdal, Kviteseid, Grimstad, Mandal, Søgne, Hjelmeland, Kvam, Osterøy, Ålesund, Volda, Frosta, Leirvika. Opplysningene her bygger på registreringene gjort av «Museumskomiteen 1967» (1970).

Det var derfor ikke uten grunn staten gjennom Kirkedepartementet i 1911 var urolig for

hva som ville bli utfallet av den sterke veksten av museer av folkemuseumstypen, samtidig som de merket problemene konkurranse og kiving museene imellom skapte.

Museumsdirektør Aall som «inspektør»

En avgjørende begivenhet var at direktør *Hans Aall* (1869–1946) på Norsk Folkemuseum sommeren 1911 foretok en inspeksjon, eller slik vi kan lese i statsbudsjettet «at folkemuseets direktør efter anmodning fra departementet villig paatok sig paa sine reiser i sommer at gjøre sig nærmere bekjendt med museumsforholdene paa de kanter av landet hvor han reiste». Dette skjedde samtidig med at departementet også foreslo opprettet en riksantikvarstilling, der departementet også hadde «tænkt sig at der til denne stilling ogsaa kunde henlægges en pligt til at føre tilsyn m.v. med vore folkemuseer». (St.prp. nr. 1, 1911: 19).

I sin rapport bruker Aall første side på museumssituasjonen i Trondheim, hvor han argumenterer mot et «Trøndelag Folkemuseum», – «et nyt tredje museum i denne by, hvor der paa forhaand er mere end trange vilkaar for to». Større betydning fikk imidlertid hans omtale av De Sandvigske Samlinger på Lillehammer. Han traff ikke Anders Sandvig, men fikk inntrykk av at «museet arbeidet økonomisk set overordentlig tungt». Og videre, skriver Aall i sin rapport, «At det indre arbeide, som katalogisering o.l. ligger nede, er derfor undskyldelig, saalenge der i et museum med saa store dimensjoner ikke kan skaffes midler til at lønne dette arbeide med» (Aall 1911: 73).

På dette tidspunktet fikk Norsk Folkemuseum omlag tre ganger så stort statstilskudd alene som alle de andre folkemuseene tilsammen. For Anders Sandvig som på flere måter så sitt Maihaugen-museum som likeverdig med Norsk Folkemuseum, er det ingen tvil om at han her ble mektig forbannet på Aall. Både fordi Aall uttalte seg uten overhodet å ha snakket med Sandvig, og ikke minst fordi han gjennom sin formulering om at «katalogisering o.l. ligger nede» her stemplet Sandvigs museumsvirksomhet som useriøs. Sandvig skrev til departementet at han er forundret over at «direktøren» har uttalt seg slik til departementet, «da han dog ikke er ubekjendt med mit arbeide: «De Sandvigske Samlinger i tekst og billeder, Et bidrag til Gudbrandsdalens kulturhistorie med 616 billeder,» utkommet allerede for 5 år siden. Af denne bog fremgaar det tydelig, at den færdige del af Maihaugen, anlæg, huse, indbo, redskaber, stort som smaat, af enhver art altid har været omhyggelig nednoteret, beskrevet og bestemt.»

Lokalmuseene mobiliserer

Det var ikke vanskelig å se for seg at en framtidig riksantikvar knyttet nært til landets sen-

Gol Stavekirke, Norsk Folkemuseum

Museumsvit 293

trale museumsmiljø, her ville kunne fortsette i den stil Aall la opp til. Anders Sandvig tar kontakt med vennen og museumskollegaen, godsier *Gert Falch Heiberg* (1871–1944) i Sogn. Sammen bestemmer disse seg for å organisere et møte for lokalmuseene i 1912. De vil kreve opprettelse av en uavhengig, sakkyndig inspektørstilling og likestilling med de øvrige museer. Ellers, som Heiberg skriver til Sandvig, «... glider det mot at vi blir underbruk, som faar vore instruksjer fra riksantikvaren, der blir et redskap i folkemuseets og bymuseernes hender.»

Lokalmuseenes «gerilja-møte» ble holdt i Kristiania den 3. mars 1912. Det ble formulert en uttalelse på 5 sider der departementet og ikke minst Hans Aall ved Norsk Folkemuseum og *Haakon Shetelig* (1877–1955) ved Bergens Museum ble imøtegått. Uttalelsen ble etter møtet gitt store oppslag i avisene, og den ble trykket og delt ut til samtlige stortingsrepresentanter. De kunne bl.a. lese:

«Men naar det gjentagne fremholdes, at de større museer er *det eneste sted*, hvor arbeidet kan drives videnskabelig, da forekommer det

Fra Norsk Folkemuseum.
Oppsetting av
Østerdalstunet.

De Sandvigske Samlinger, Lillehammer

Fra Bjørnstad gaard. Føderaadstuen.

De Sandvigske Samlinger på Maihaugen i Lillehammer ble grunnlagt 1887 av tannlege Anders Sandvig (1862–1950). I tiden før første verdenskrig var Sandvig sterkt engasjert både i museumspolitikk og i ferdigstillelsen av Bjørnstadanlegget (på bildet) som var det største prosjekt noe folkemuseum til da hadde gitt seg i kast med.

lokalmuseerne skulde blive rene raritetskabinetter». Brøgger fant det forståelig at «lokalmuseernes mænd nærer animositet mot centralmuseernes trang til at krafse til sig gjenstande».

Brøgger fortsetter videre i talen å påpeke at lokalmuseene har en viktig oppgave i å vekke interesse for innsamling. En var kommet sent igang, så nå gjaldt det først og fremst å samle. Om noen år vil det så bli et sterkt krav på vitenskapelig bearbeidelse av det innsamlede materiale, «og da kan vi ikke undvære centralmuseerne, da vil det simpelthen være at spare paa kræfterne at lade disse løse de videnskabelige oppgaver. Vi har tre naturlige sæder for centralmuseer, nemlig Kristiania, Bergen og Trondhjem, hvorhos Tromsø museum indtager en særstilling.»

En «organisation»?

Likevel, sier Brøgger, hvis en innrømmer at lokalmuseene har en viktig oppgave ved siden av sentralmuseene, bør det være en museumsinspektør, en statens mann som har inspeksjon over alle museer i landet. Han legger også fram forslag om en organisasjon, et museumsråd eller representantskap som kan ivareta samarbeidet mellom museene, som «kunde fastsætte innsamlingsomraadet for hvert enkelt museum, fatte beslutning om nye museer, kontrollere forholdet mellem centralmuseerne og lokalmuseerne, sørge for foredrag om museums-virksomhed osv.». Han foreslo så at det skulle

nedsettes en komité for å utrede spørsmålet om en organisasjon.

Diskusjonen som fulgte etter Brøggers innledning ble svært livlig, ja så livlig at en av talerne, professor Gran, uttrykte virkelig engstelse for at også neste historikermøte «skulde udsættes for en lignende».

Ikke overraskende var godseier G. F. Heiberg en av de som sterkt framholdt betydningen av å ha lokalmuseer til å samle i hvert sitt distrikt. Norsk Folkemuseum kan ikke og «maa ikke forsøge paa at blive hovedsædet for det hele land», sa Heiberg, og fortsatte: «Om man lægger nogle bygninger ude paa Bygdøsløtten, saa giver jo ikke det noget billede af en bygd». Heiberg uttrykte seg «meget mod museumsraad etc.». Møtet var heller ikke kompetent til å nedsette en slik komité som Brøgger hadde foreslått, hevdet Heiberg.

Det ble imidlertid en konklusjon i møtet som vel måtte være et kompromiss, nemlig at A. W. Brøgger og Anders Sandvig skulle arbeide videre med spørsmålene, og mot utarbeidning av et forslag til stiftelse av en forening. Som vi vet gikk det nesten 6 år før dette forslaget ble lagt fram, og Norske Museers Landsforbund kunne bli en realitet i 1918.

Brøgger og Sandvig nærmer seg hverandre

I mellomtida hadde Anders Sandvig, fortsatt ved siden av sin tannlegepraksis, fullt opp å gjøre på Maihaugen med ferdigstillelsen av

Bjørnstadanlegget, som var det største prosjekt noe folkemuseum til da hadde kastet seg inn i. Dessuten var det store oppgaver i forbindelse med jubileumsfeiringen knyttet til grunnlovsjubileet i 1914.

A. W. Brøgger flyttet fra Stavanger til Kristiania i 1913, der han ble underbestyrer ved Universitetets Oldsaksamling. I 1915 døde så professor G. Gustavsson, og Brøgger ble professor og bestyrer for samlingene. Mens flere av hans arkeolog-kolleger både i Norge og ellers i Norden hadde uttrykt stor skepsis til folkemuseumstanken og ikke minst til lokalmuseer, forsøkte Brøgger å sette nye perspektiver på det folkelige museumsarbeidet. I en artikkel i *Aftenposten* i 1914 om «Fortidsvern og folkemuseer», som han antakelig skrev etter han i juli besøkte Sandvig, pekte han på 1890-tallet som den viktige brytningstid. «Alfor længe» hadde det gamle regimet i Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring sittet inntil «systemskiftet i 1899», og de ekspedisjoner arkitekt *Hermann M. Schirmer* (1845–1913) foretok inn i norske daler fra 1895 brakte fram en ny bevissthet om norsk folkekultur. Folkemuseene kommer nå, skriver Brøgger, inn som «klare udslag af vext i kulturbevidstheden. Nu og altid vil deres hovedoppgave være den kulturelle og æsthetiske». Han sier han vil vike unna for å bli for detaljert, og «Navne skal ikke her nævnes. Bare et, som staar for sig selv, Anders Sandvig».

Brøgger peker også på at folkemuseene «før eller senere maa tage hensyn til den store videnskabelige opgave, som venter. Endnu har ingen forsker dukket tilbunds i det store stof, som heter norsk folkekunst». Han viser til at det nå er blitt folkemuseer i de forskjelligste bygder, – de aller fleste «udsprunget af det umiddelbare instinkt, som alligevel skylder det nye syn og den nye tid sin gnist». Nå er museene «i det ydre bleven en faktor, de er bleven «en post paa kulturbudgettet», der er m.a.o. reist en række spørgsmål om deres vext og fremtid, som de før eller senere helst saamlet maa løse», skriver Brøgger avslutningsvis i sin artikkel.

Vi finner imidlertid ingenting som tyder på at Brøgger og Sandvig på denne tida foretok seg noe sammen med tanke på organiseringen av museene.

Riksantikvar, museumsinspektør og «klikkens medlemmer»

Anders Sandvig var etterhvert også mer usikker på hvordan en inspektørstilling for museene ville bli. Da Riksantikvarstillingen første gang ble besatt, var det med H. M. Schirmer, som Sandvig hadde samarbeidet lenge med. Men han døde få måneder etter utnevnelsen. I 1913 var stillingen utlyst på nytt. *Kristofer Visted* (1873–1949) ved Fylkesmuseet for Telemark og Grenland i Skien skriver til Sandvig om «inspektørposten», som de har arbeidet for. Han sier han har gitt opp troen på at det vil lykkes,

for slik som «de departementale forhold fortiden er» måtte de være forberedt på at inspektørstillingen vil bli «bortsnappet av en af klikkens medlemmer; det vilde jo være at lage ris til sin egen bak», skriver Visted. Han forteller også til Sandvig at han har fått rede på at det vil bli nedsatt en sakkyndig komité for vurderingen av søkerne av riksantikvarstillingen «som var saaledes sammensat, at H.F.s utnævnelse paa forhaand var sikret, og dermed er det givet, at der er sat en bom for vore planer. Saaledes oppfatter altsaa jeg for nærværende situationen», skriver Kristofer Visted til Sandvig.

Det Visted da ikke kunne vite var at det faktisk var Anders Sandvig som ble oppnevnt til å være museenes representant i den sakkyndige komitéen. Mens kunsthistorikeren *Harry Fett* (1875–1962) ved forrige tilsetning ble vraket til fordel for Schirmer, var han nå etter komiteens mening den beste av de tre som søkte. Bare historieprofessoren Halvdan Koht gikk imot Fett. Kort tid etter at Fett ved årsskiftet 1913–14 var tilsatt som Riksantikvar, ble Sandvig sammen med andre invitert hjem til en selskapeleg sammenkomst hos Fett. Noen dager etter skriver Sandvig til Fett og ber om støtte til opprettholdelse og muligens styrking av statens tilskudd til Maihaugen. I sitt svar gir Fett det råd til Sandvig å «søke at frigjøre dit museum lidt fra de andre museerne og især hævde din særstilling ligeoverfor et par andre museer, som jo har varme talsmænd i regjering og paa tinget». Et par år senere arbeider Fett for å støtte Sandvig i å få lønn for sitt arbeid som direktør på Maihaugen. Men noe hjertelig forhold virker det likevel ikke å være mellom disse to. Noen studie av hva slags råd Fett som riksantikvar har gitt myndighetene i museumsspørsmålene har ikke vært gjort.

Mens riksantikvaren i departementets begrunnelse for stillingen i 1911–12 forutsettes å være øverste myndighet også for museene, ser dette ikke ut til å ha blitt gjort gjeldende. Det kan nettopp skyldes den sterke striden som oppstod imellom lokalmuseene og sentralmuseene om spørsmålet.

Riksantikvaren tok i 1917 igjen opp spørsmålet om sentralinstitusjon for museumsarbeidet. Nå er det departementet som ikke vil knytte riksantikvaren til dette, – istedet etablerer de i 1918 *Kulturminnerådet* som en kontrollerende og rådgivende myndighet, også «til fyremål å arbeide for einskap og samarbeid millom dei som granskar og samlar alt av gammalt kulturhistorisk verde». Det er i denne situasjonen museumsfolkene da i 1918 etablerer Norske Museers Landsforbund (Shetelig 1944: 322–323).

Kulturminnerådets medlemmer ble oppnevnt for 3-årsperioder. Lederen for rådet ble også nettopp historieprofessor H. Koht, som altså også hadde gått mot at Fett skulle bli riksantikvar. En kan ane at det ligger mer under her? Etter siste oppnevning i 1923 ser Kulturminnerådet imidlertid ut til å «avgå en stille

død.» I Riksarkivet, der rådets arkiv nå ligger, finner vi lista over hvem som skulle sitte til 1926, men i møteprotokollen er sidene blanke. Da hadde museene istedet lykkes med å skape «einskap og samarbeid» gjennom NML, og museumsforbundet ble en mye viktigere og mer hensiktsmessig samarbeidspart for departementet enn Kulturminnerrådet. NML overtok derfor raskt også alle oppgavene, og fylte statens behov for ha grunnlag for å gjøre faglig funderte og legitime beslutninger vedrørende museene. Og aller viktigst: striden om hva som skulle gis prioritet ble avgjort i museumsforbundet, og departementet slapp unna skuddlinjen.

De «fagutdannede museumsfolk»

Den 12. april 1918 møttes professor A. W. Brøgger og tannlege Anders Sandvig på Eidsvoll for å forberede et møte av «museumsfolk til dannelsen av en norsk museumsorganisasjon». De viste til mandatet gitt på det norske historikermøtet i 1912. I tillegg supplerte de seg med konservator *Anders Bugge* (1889–1955). De utarbeidet et dokument i 30 punkter som ble distribuert til aktuelle museer sammen med et følgebrev som inviterte til konstituerende møte i Kristiania 6–7. juni 1918. Dokumentet inneholdt også ei liste over hvilke museer en mente var aktuelle medlemmer av en norsk museumsorganisasjon, i alt 49 museer. Disse skulle være «grundlag for medlemskapet», og «Medlem blir derved enhver fagutdannet museumsmand knyttet til de samme museer. De museer derimot som ikke har fagutdannede folk opnævner en repræsentant som enten må være den som daglig leder vedkommende museumsarbeide eller en blandt de fagutdannede opnævnt stedfortræder».

En av de som hadde deltatt på historikermøtet i 1912 var konservator *Albert J. Lange* (1856–1922) ved Eidsvollsminnet. Den 5. mai 1918 skriver han til Anders Sandvig og forteller at han dagen før hadde mottatt innbydelsen til å delta i konstitueringen av «Norske Museers Landsforbund», men «Saa gjerne jeg end skulde ville tiltræde dette forbund», tror han nok at han bør holde seg vekk. Han hadde nemlig fått «anmodning om at delta i det første norske historikermøte i Christiania», som han skriver i brevet til Sandvig, og fortsetter: «og var saa dum at melde mig, uaktet jeg burde vite, at i vort elskede fædreland anses kun den som historiker, der har absolvert examen artium. Jeg fik da ogsaa straks straf for min dristighed at følge anmodningen om at delta i møtet. Den unge hr. Skavlan, dengang medarbejder i «Verdens Gang» eller «Tidens Tegn», nu redaktør av «Dagbladet», skrev en vistnok uhyre vittig artikel i sit blad om deltagerne i møtet og nævnte derunder «vaktmestre med historisk lesning» – selvfølgelig myntet på mig.»

Da Lange i 1895 ble konservator og sekretær

for «Selskabet til Eidsvolds-bygningens Udstyr», skjedde nemlig det at vaktmesterstillingen ble ledig året etter. Funksjonene ble så slått sammen, og Lange fikk utvidet sitt konservatorengasement. Hans tidligere bakgrunn var imidlertid bokhandler. Det som i 1912 gjorde han bitter, var imidlertid ikke alene dette at han ble latterliggjort i pressen, men «at bestyrelsen for møtet ikke tok en av sine deltagere i forsvar. Det passer sig nemlig ikke for spurver at delta i tranernes dans!» skriver Lange i 1918.

Nå vil ikke Lange oppleve en slik behandling «(for ikke at si mishandling)» setter Lange i parantes, som det han opplevde i 1912. Frykten for at dette nemlig kan skje igjen finner han i dokumentet han har mottatt: «Av indbydelsen ser jeg, at forutsætningen for at bli medlem er, at man er «fagutdannet». Jeg maa bekjende, at jeg ikke riktig forstaar betydningen av dette ord i denne forbindelse; thi saavidt mig bekjendt har vi ingen skole eller institut for musæumsfolk; vi har vistnok et kunstakademi, som jeg dog har troet var mest beregnet paa bildende kunstnere. Og jeg tror, at kun faa av vore musæumsfolk

har frekventert dette. Der har vistnok ved flere av vore musæer været avholdt foredrag, saaledes ved Chria og Bergens kunstindustrimusæer, ved folkemusæet paa Bygdø o.a., men dette er veel ikke sket for i første række at «fagutdanne» museumsfolk».

Det er interessant å se her at Albert J. Lange faktisk som sin første reaksjon på møtet med et dokument fra det som skal bli museumsforbundet, peker på et hovedspørsmål som siden aldri er løst: nemlig at museene har «fagutdannede» folk, de er bare fagutdannet i noe annet enn hva museet som institusjon og medium er!

Mot slutten av brevet kommer så Lange til den egentlige årsak til at han skriver til Sandvig. Erfaringen fra 1912 synes han tilsier at han ikke nå gjentar eksperimentet fra den gang, men holder seg «beskedent tilbake»,

«medmindre Du da skulde kunne garantere mig, at jeg vil bli antat som medlem, om jeg skulde besvare den mig oversendte indbydelse med ja. Og en saadan garanti maa i tilfælde være ubetinget; thi en halvvejs forsikring vil skræmme mig væk.»(Langes uthevelser)

Lange håpet Sandvig kunne gi et raskt svar, ettersom svarfristen den 20. mai var like om hjørnet. Sandvig ga da også temmelig sikkert et svar med en slik forsikring som Lange ba om, for når vi ser på deltakeroversikten i protokollen fra stiftelsesmøtet 6. juni 1918, finner vi «konservator Lange (Eidsvoldsmindet)» som en av de 36 deltakerne som etablerte museumsforbundet.

«Maal for forbundets virksomhet»

Målsettingene med etableringen av museumsforbundet som Brøgger, Sandvig og Bugge formulerte forut for det konstituerende møtet i juni 1918, var gruppert i fire hovedgrupper:

Først ble ønsket om å være rådgivende for departementet ved bevilgninger til museumsformål presentert, «bl.a. ved opprettelse av nye museer og bevilgninger til disse». En vil også oppnevne de fire museumsrepresentantene i det som en tror departementet vil opprette under betegnelsen «Den Antikvariske Kommissjon», men som vel i 1918 ble Kulturminnerådet.

For å fremme lokalmuseenes interesser mobiliserte Anders Sandvig sin venn og museumskollega, godseier Gert Falch Heiberg (1871–1944) til et «gerilja-møte» i Kristiania i 1912. Fra sin base, De Heibergske Samlinger på Amble gård (bildet), var Heiberg en sterk talsmann for distriktsmuseene og tilsvarende kritisk til en konsentrasjon av ressursene på Norsk Folkemuseum.

Som mål for forbundets virksomhet ble det satt opp krav om regulering av «de fagutdannede museumsmaendets lønninger».

Det neste punkt tar vi inn i sin helhet: «Som næste og meget nærliggende maal bør oppstilles kravet til norske museumsmaendets faglige utdanning. Man gaar ut fra at dette maa løses i forbindelse med spørsmålet om obligatorisk undervisning i norsk kunsthistorie og arkeologi ved Universitetet saaledes at der for dem som vil gaa museumsveien maa bli adgang til at ta examen i faget ved Universitetet.» Dette ble også realisert allerede etter et par år, med opprettelse av et professorat i norsk kunsthistorie. Men om det løste kravene til museumsutdanning i Norge, er vel i ettertid kanskje mer åpent?

I invitasjonen til å stifte museumsforbundet finner vi som fjerde og siste mål for forbundets virksomhet at de «burde oppstille løsningen av spørsmålet om sakkyndig veiledning og tilsyn med museerne. Komiteen er enig om at foreslaa som den bedste ordning, at Riksantikvaren overtar et saadant hverv. Den anden løsning med opprettelsen av en egen inspektørstilling vil man anse for mindre heldig. Som et tredje alternativ har komiteen drøftet muligheten av at bestyrerne for de større distriktsmuseer skulde overta tilsyn og veiledning av de mindre, men da man finder at en saadan ordning byr paa praktiske vanskeligheter, som for tiden ikke kan løses, vil man ikke kunne anbefale dette alternativ. Derimot bør det saavidt mulig sørges for at der for de mindre museers vedkommende, hvor der ikke findes fagmæssig utdannede folk, skaffes midlertidig hjælp til katalogisering, ordning, flytning og opførelse av gamle bygninger o.s.v. I denne sammenheng mente man likeledes at burde foreslaa at forbundet skulde søke sat igang en registrering av norske gjenstande i utenlandske museer i forbindelse med den av Riksantikvaren foreslaatte inventarisering.»

Nå ble det ikke Riksantikvaren, men Kulturministerrådet, som fikk denne overordnede oppgaven. Antakelig må både etableringen av museumsforbundet nettopp på dette tidspunktet, og ihvertfall uttalelsen i invitasjonsdokumentet om at de ville ha Riksantikvaren som faglig overordnet museene, sees som et innlegg imot departementets opplegg med Kulturministerrådet. Her ser vi også det at Sandvig har skiftet oppfatning ved å gi oppgaven til Riksantikvaren og ikke til en inspektørstilling. Det var dette siste som var et av hovedkrava han fikk de andre lokalmuseene med på i 1912. Forklaringen må da ligge nettopp i forholdet til det kommende Kulturministerrådet. Dessuten var nok Sandvig en god pragmatiker og strateg, – han gir noe og får noe. Og det han fikk, som nettopp på denne tida var et svært aktuelt spørsmål, var å kunne få godtgjøring for sitt museumsarbeid, slik at han i større grad kunne arbeide full tid med museet, og i mindre grad som praktiserende

tannlege. Slik gikk det da også. Han ble i 1918 konservator, i 1921 direktør for samlingene (Buggeland/Ågotnes 1987: 100–102).

Et nytt balansepunkt

Det er ingen tvil om at dannelsen av museumsforbundet i vesentlig grad må sees nettopp som en løsning på de harde motsetningene mellom lokalmuseer og sentralmuseer gjennom de foregående nesten 20 år. Den som var arkitekten i å finne mellomveier og løsninger var den unge arkeologen A. W. Brøgger. Selv om han ikke lyktes i 1912, så innledet han et forhold til lokalmuseene, – etterhvert først og fremst gjennom deres mest markerte frontfigur Anders Sandvig.

Han trekker også Sandvig inn når Skandinavisk Museumsforbund etableres i 1915. Og ved planleggingen i 1916 av neste års møte i Norge i 1917, ber han Sandvig om å være vert for deler av møtet. Her ble det altså gradvis bygget opp et tillitsforhold, der andre fra sentralt faglig hold i stor grad hadde opptrådt langt mer konfronterende.

A. W. Brøgger kom så til å sitte som formann i Norske Museers Landsforbund fra 1918 til 1933, og med det opprinnelige styret fra 1918 nær uendret gjennom hele perioden. Gjennom alle disse 15 år hadde han med seg Anders Sandvig i styret. Men der var også den like temperamentsfulle godseier fra Sogn, G. F. Heiberg. Han satt i styret helt til 1940, mens Sandvig gikk ut i 1934. Også lokaliseringen av museumsforbundets landsmøter avspeilet denne holdningen hos Brøgger. I 1919 var det i Kristiania, i 1920 i Bergen, – men så følger Drammen, Lillehammer, Kristiania, Hadeland, Stavanger, Elverum, Bergen, Oslo, Skien og i 1930 i Trondheim. Vi må kunne si at Brøgger etablerte et helt nytt balansepunkt mellom ulike deler i det norske museumsmiljøet.

Det var på NML's landsmøte i Bergen i 1920 at Brøgger i sin årsmøtetale tok oppgjøret med historien bak dannelsen av museumsforbundet:

«Da det for endel aar tilbake blev liv i rosenes leir gjennom det stadig stigende antal av nye smaa lokalmuseer i landet, reiste det sig snart en stor og ofte bitter strid om sentralmuseer og lokalmuseer – hvor de store fra de smaas synspunkt syntes mægtige, griske, havesyke, harde og uforstaaende, og hvor omvendt de smaa syntes de store at være overflødige, trangsynte, kjæmpende i Baglerbispens aand. Denne strid er og maa være forlængst skrinlagt som fuldkommen hensigtsløs og taapelig. Vi er nu allesammen paa det rene med nytten og betydningen av distriktsmuseer, og vi er igang med at etablere samarbeidet mellom museene overalt og til alle sider. –

Decentralisationen av museumsvirksomheten har foresvævet enkelte som et program. Det er selvfølgelig i sig selv et helt ideløst program

og har intet med museumsarbeidets indre at gjøre. –

Det er overhodet kravet til arbeidets kvalitet som maa og skal være det ledende. Ved at indrømme dette og ved at bruke det som rettesnor for vor avgjørelse av de saker vi maatte møte omkring dette spørsmål, finder vi overhodet en naturlig løsning paa alle de strids-spørsmål som engang plaget vor gjerning. –

Der foregaar – uten at det synes paa overflaten – litt efter litt en omvurdering av vort arbejde ogsaa indenfra, hos os selv. Vi bygger de store museer og begynner at skjønne at de smaa kan løse oppgaven sikrere, klarere, klokere. Vi vender tilbake til kvaliteten som det bestem-mende, vi søker til kjernen av det at se og vite og kunne, og vi befrir os langsomt og sikkert fra fordømme, griskhet, samlergalskap, for at modellere ut tanken om et litet museum hvor sin-det kan fyldes av noget av den oprindelighet, enkelthet og helhet som gav det bedste i det gamle liv.» (Brøgger 1920: 251–252).

Et fullt så romantisk syn på lokalmuseene hadde ikke alle som holdt på med denne typen museum. Det kan derfor passe å avslutte artik-kelen med hva *Rikard Berge* (1881–1969), som da ledet Fylkesmuseet for Telemark og Grenland, i 1919 formulerte i tidsskriftet *Norsk Folkekultur* som sitt syn, mens de ennå sloss for «decentrali-sasjon»:

«De er viktigare aa verja kulturminni paa heimstaden enn de er aa hope deim upp paa eit museum. De er viktigare for ei bygd aa sjaa sine gjæve kulturminne for augo kvar dag enn de er aa sjaa deim ein gong i livetidi paa eit museum langt undan. De er viktigare for vitskapen aa studere tingen i sitt miljø enn lausrivn fraa dette.» (Sitert fra Espeland 1974: 73). Mange vil kanskje finne at dette er et godt program også 75 år etterpå?

Etterskrift

Framstillingen i artikkelen følger først og fremst motsetningen mellom de ulike muse-umstypene som utgangspunkt for etableringen av museumsforbundet. Jeg skylder takk til førstekonservator Jakob Ågotnes ved De Sandvigske Samlinger, som har pekt på aktuelt kilde-materiale som nettopp viser denne sammen-hengen.

En annen innfallsvinkel i en mulig mer om-fattende studie ville være å se mer utførlig på hvordan staten gjennom departement og stor-ting i dette tidsrommet forholder seg, og hvor-dan deres inngrep med museumstilskudd, etableringen av riksantikvarembetet og Kultur-minnerådet virker inn.

Et tredje perspektiv ville være å utdype nær-mere forholdet mellom profesjonalisering og organisasjon. Lignende museumsorganisasjo-ner var etablert i andre land, ikke minst for å sikre interessene til bestemte typer vitenskape-

lige tjenestemenn. At de ved etablering av mu-seumsforbundet forsøker å monopolisere mu-seumsarbeidet er tydelig nok. Og fra det som skjedde etterpå, vet vi også at de lyktes over-måte godt med det. At dette samtidig har betydd en innsnevring av museenes innhold og oppgaver har det derimot vært lite snakket om. Om den vellykkede profesjonaliseringen skri-ver imidlertid Aagot Noss i sin artikkel til NKKM's 60-årsjubileum (1978). For å bruke ter-men til den franske kultursosiologen Pierre Bourdieu om den kulturelle kapitalen: Det er ingen tvil om at museumsfolkene ved å inves-tere i enhet og samling og å etablere sin egen organisasjon i 1918, skapte en allianse som både sikret deres kulturelle kapital, og antakelig også gjennom disse 75 år har forrentet den godt!

Kilder og referanser:

Viktig kildemateriale er hentet i arkivene til NKKM, De Sandvigske Samlinger og Kultur-minnerådets arkiv i Riksarkivet. Videre er det referanser til:

Brøgger, A. W.: Fortidsværn og folkemuseer. *Aftenposten* 17. juli 1914

Brøgger, A. W.: Tale ved aarsmøtet i Bergen, sept. 1920. I *Museumsarbeidet 1919–20, For-eningen til Norske Fortidsminnesmerkers Beva-ring Årsberetning 1921*, s. 250–253

Buggeland, Tord og Ågotnes, Jakob: *Maihaugen, De Sandvigske Samlinger 100 år*. Oslo 1987

Espeland, Velle: Desentraliseringsstriden. *Tra-disjon* 4, 1974, s. 71–76

Gjestrum, John Aage: Fra folkemuseum til øko-museum. *Heimen* 1/1993 s. 30–45

Gustafson, Gabriel: Landsmuseer og Bygde-museer. *Verdens Gang* 16. des. 1901

Innstilling om de halvoffentlige museers virksomhet og drift. Fra Museumskomiteén 1967. Bergen 1970

Lindberg, Ernst-Folke: Gunnar Hazelius och Nordiska museets installationsfråga. *Rig* 1957, s. 65–115

Noss, Aagot: Norske Kunst- og Kulturhistoris-ke Museer 60 år. *Museumsnytt* 2/1978, s. 51–67

Rasmussen, Holger: *Bernhard Olsen. Virke og Værker*. København 1979

Shetelig, Haakon: *Norske museers historie*. Oslo 1944

St. prp. nr. 1, hovedpost V 1912, Om bevilgning til forskjellige videnskabelige, literære og kunstne-riske formaal, Kra. 1911 s. 3–22

Ågotnes, Jakob: Maihaugen – i nordisk per-spektiv. *Maihaugen Årbok 1993*, s. 8–27

Aall, Hans: Beretning om en av ham efter Kirke-departementets anmodning foretagen un-dersøkelse av forholdene ved enkelte muse-er sommeren 1911. I *St.prp. nr. 1, 1912*, Kra. 1911 s. 72–73